

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

Háromszéki életmód egy család leltárai tükrében

Bevezetés. A Vajna család

A székelyföldi inventáriumkutatásoknak nincs mély gyökere. B. Nagy Margit néhány udvarház-leltárat ismertetett (B. Nagy 1973), munkája után több évtizedes csönd következett. Újabban Tüdős S. Kinga próbálkozott annak a kinyomozásával, mi is lehetett az épületekben, és hogyan is élhettek a mindennapokban (Tüdős 1998, 2003). E sorok szerzője háromszéki hozománylevelek (Szőcsné Gazda 2010), jobbágleltárak (Szőcsné Gazda 2006), néhány nemesi inventárium (Szőcsné Gazda 2011) segítségével próbálta kideríteni, mi is lehetett a 19. századi lakásokban. Jelentősebb általánosításokra, következtetésekre viszont akkor vállalkozhatna a kutató, ha nagyobb számú esettanulmány született volna a témában. Mivel viszont ezek száma korlátozott, ezennel egy ilyen esettanulmány elkészítésére vállalkozom.

Elemzésemben egy háromszéki nemesi családnak az inventáriumait szeretném áttekinteni. Ez pedig a pávai eredetű Vajna család. Mivel a család az évszázadok folyamán számos ágra szakadt, így tanulmányomban csupán a család egyetlen kis ágának ismertetését tudom összefoglalni, a család uzoni ágáét.

A Vajna család már a 16. század végén jelen van az orbaiszéki Páva falu történetében, amint azt az 1577-es, 1593-as, 1595-ös adásvételi szerződéseik bizonyítják. Már 16. századi megjelenésük folytán *nemesnek* titulálják magukat. A pávai Vajna István 1610-ben Bethlen Gábor fejedelem részéről adománylevelet nyer. E latin nyelvű adománylevélből¹ kitűnik, hogy a fejedelem a pávai Gál Péter magszakadása folytán rászállt birtokokat biztosította Vajna Istvánnak és maradékainak, hűséges szolgálatainak következményeként. A fejedelem néhány esztendővel később, 1617-ben jobbágyokat

¹ A levelet Bogáts Dénes fordításából, a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár (tovább: SÁLvt.) anyagából ismerem, F. 55 – Pávai Vajna család. I-es fasc. 9. old.

is adományoz Vajna Istvánnak és Andrásnak;² sorozatos juttatásai azt jelzik, hogy nagyon nagyra becsülte ezt a pávai családot. A 17. század folyamán királybíró is kerül ki a Vajnák közül.

A 17. század elején sorozatos birtokvásárlásaik és cseréik bizonyítják, hogy a család tekintélyes földbirtokkal rendelkezett, amely a korabeli értékrendben a társadalmi státuszépítés egyik jellegzetes eszköze volt. A Tüdős Kinga által publikált Vajna Gábor 1677-es töredékes testamentuma jelzi, hogy a családi vagyon gyarapítása szántóföldek és szénafüvek folyamatos vásárlása, valamint a családi pénz kölcsön- és *interestre* adása, vagyis kamatoztatása által valósult meg. Az egyik fő birtokvásárlási hullám az 1720-as években követhető nyomon. Ekkor Vajna István és felesége, Barabás Mária asszony évente 7-8 darab kisebb-nagyobb földet szerzett meg, amint ezt a Vajnák leveleinek regestruma jelzi.³ A föld megszerzésének módozatai roppant változatosak voltak. Több esetben öregeket, betegetek gondoztak egy kis vagyon fejében,⁴ vagy a tisztességes elföldelés ígéretével tettek szert jelentős területekre.⁵ A család a házassági politikája által is folyamatosan növelte birtokait. Házastársi kapcsolatok révén kötődtek a Czerjék, albisi Barabás, Botskor családokhoz, és a 18. század elején a bodolai és uzoni birtokokkal rendelkező Béli család egyik lánya is a Vajna fiak hálójába esett. Házastársi kapcsolatokat teremtenek az uzoni Gidófalvi, valamint a nagyajtai és szörcei Lajos családdal is, így rokonsági hálójuk révén egész Háromszéket befonják a szálaik. Távolsági rokonsági körükben olyan jelentős főúri családok voltak, mint a Hallerek, Gyulaik, akik révén a fejedelmi udvarral való kapcsolataikat is egyre szorosabbra tudták fűzni. A 18. század végére Kovászna és Páva mellett Uzonban, Gelencén, Illyefalván, Kézdivásárhelyen, Zabolán, Tamásfalván, Angyaloson, Barátoson, Pákéban, Szacsván, Lisznyóban, Petőfalván, Nagyajtán és a távolabbi Pánádon, Bényén, Szancsalon, Kövesden, Szásznádason, Balavásáron, Csekelakán, Czigányiban is birtokokkal rendelkeztek.

Az 1740-es években Vajna Tamás feleségül veszi Béli Annát. Úgy vélem, ennek a házasságnak köszönhetően teremti meg az uzoni ágát a családnak. A bodolai és uzoni Béli család a birtokai nagyrésztét ugyan Béli

² SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, I-es fasc. 17. old.

³ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII-as fasc. 3–11.

⁴ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, III-as fasc. 116.

⁵ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, III-as fasc. 10.

Pál 1678-as „megnótázása” alkalmával elvesztette, de anyai jussón, a Gyulai, és ezen keresztül a Haller ágon birtokai maradtak itt. Azért tartom valószínűnek, hogy Béli Ágnes révén kerültek a Vajnáknak Uzonba, mivel a család tekintélyes mennyiségű levele közt, de még az azóta már elveszett iratok regestrumában sem található utalás arra, hogy uzoni kúriális telküket a rajta lévő házakkal együtt megvásárolták volna.

1797 és 1852 közt jópár inventárium áll a rendelkezésünkre, amelyeknek a segítségével a család uzoni ingó vagyonát vehetjük számba. 1797-ből Pávai Vajna István hagyatéki leltára,⁶ 1832-ben Vajna Borbára hagyatékának árverezési jegyzőkönyve,⁷ 1849-ben pedig a család vagyonának az „ellenség által tett kárai”⁸ kerültek feljegyzésre. 1846-ból Dávid, Tamás és Ferenc osztálylevele maradt fenn,⁹ amelyből reális képet kaphatunk a család kezében lévő földbirtokok nagyságáról. A levelesládában lévő Gidófalvi Susánna, Tamás menyasszonya 1852-es hozománylistája a tárgyi világ bővülését,¹⁰ Vajna Cecília kiházasítási jegyzőkönyve pedig a család pénzének apadását¹¹ példázza, és az adásvételi, zálogolási feljegyzésekből a családi vagyon bővülésén kívül a kúriát ért pusztulásokra is ráláthatunk.

Bőséges ez az adatmennyiség? Nem. A család három generációjáról van szó. Sajnos nem volt lehetőségem még tisztázni, hogy hány személy élt ebben a három generációban. A három nemzedékben két Vajna István volt. Tamás, Ferenc és Dávid, mint I. István fiai, apjuk haláláig a kúriában élnek, majd annak halála után Dávid pávai birtokot kap, Tamás pedig elemzett időszakunk végén Bécsbe költözik. Az utolsó, talán harmadik István, akinek Kenderessi Klára a felesége, hol Pánádon, hol Uzonban bukkan fel, Cecília nevű lányát a megözvegyült Kenderessy Klára viszont Uzonból házassítja ki. Az ideiglenes migráció vajon a tárgyi készlet elszállítását is jelentette-e, vagy Pánádon is alaposan berendezett kúriájuk volt? Nem tudjuk, mivel Pánádról csupán az ott működő fogadójuk inventárium maradt fenn. Az ismertetett összeírások korántsem tartalmazzák a bő 50 esztendő alatt a házban lévő tárgyak összességét. Vajna I. István hagyatéki leltárában például nem említik a felesége hozományából származó

⁶ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VI. fasc. 158–161.

⁷ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc.

⁸ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc. 160–161 verso.

⁹ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc. 109–113.

¹⁰ SÁLvt., F. 54 – Gidófalvi család levéltára.

¹¹ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc. 20.

tárgyakat, de a neje személyes tárgyait sem. A hagyatéki leltár megjegyzéseiből látható, hogy néhány tárgy felírását a „kisasszonyok” nem engedték, mint saját tulajdonukat. Tehát a lakásban még minimum két lány élt ekkor, akik szintén saját tulajdonú ingóságokkal rendelkeztek. Az 1832-ben elhalt Borbára csak egyike lehetett ezen kisasszonyoknak. Viszont az ő javainak árverése is csupán részben mutat rá a női vagyonra a házon belül. Korántsem biztos, hogy Borbárának minden java árverésre került, talán csupán azok, melyekre a hátramaradó örökösök nem tartottak igényt.

Tudomásunk van arról, hogy 1833-ban Vajna István uzoni épületei tűz által semmivé lettek, valószínű a tárgyi világ is sérült ekkor.¹² 1849-ben sem minden tárgy lett az ellenség bosszújának martalékává, hanem pusztán egy része ezeknek.

Mindez világosan jelzi számunkra, hogy a Vajna házon belüli tárgyak mennyiségi arányait nem tudjuk egészében látni és láttatni. A tárgyi világ dinamikusan változott, cserélődött az elemzett család környezetében. Ebben a változásban a leltár a természetellenes események hatására rögzített egy-egy pillanatot és ennek a pillanatnak a tárgyi vetületeit. E leltárok a *volt, de már eltűnt, vagy eltűnés előtt álló* tárgyak mennyiségi arányait rögzítették, tehát mindenképpen a család életterének radikális változási tendenciáit jelölték. Az 1797-es, 1832-es vagy 1849-es évek tehát olyan limesz-pontok voltak a család életében, amelyek a múltra, a korábbi életmódra utaltak. Gidófalvi Susánna házba hozott hozománya 1852-ben a jövőt jelezte. Milyen lehetett hát az örök jelen, a voltaképpeni életmód e kúriákban?

Az udvarház és a birtokok

Bár a Vajna család egy része már az 1770-es években Uzonban tartózkodott, az udvarházuk külalakjára és falun belüli elhelyezkedésére a kezdeti periódusból nem sok utalásunk van. Pávai Vajna István 1797-es hagyatéki leltárából az derül ki, hogy kőből készült házban, „boltos” szobákban éltek. Minimum három boltos helyiséget említ a leltár. A ház alatt nem említenek pincét. Az épület közelében szín épült a kocsik, szekerek

¹² SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc. 33.

számára, és külön gabonás őrizte a magvakat. Az istálló és a csűr talán egy épületben lehetett, mivel nem szólt külön istállóról a leltár. A csűr mögött terült el a csűrös kert. Az összeírás említést tett a Vajna faluban lévő korcsomaházáról, valamint a „falu dereka arányában” lévő háromkövű, „romladozott állapotban tanáltatott” malmáról.

Az udvarházzal és a mellette lévő épületekről a következő említés 1833-ból származik. Ekkor Vajna István úrnak „tűz által épületei elpusztultanak”, ezért földeinek egy részét zálogba kellett lekötnie. Nem tudjuk, milyen szinten károsította a tűz az udvarházat, de bő évtizeddel később, 1845-ben már teljesen helyrehozott állapotban véljük az épületeket: az uzoni nemesek és jobbágyok tűzkárbiztosítási jegyzőkönyvében egy zsendelyfedeles kő lakóházat, egy ugyancsak zsendelyfedeles fa lakóházat, egy gabonást, egy csűrt és egy sertéspaját írtak össze a biztosító ügynökei. A magas biztosítási összeg nem pusztán a tűz pusztításától való félelmet, de egyben az épületek jelentős értékét jelölték.¹³

Vajna Dávid, Tamás és Ferenc 1846-os osztálylevele Tamás és Ferenc birtokába rendelte az uzoni kúriát. Az osztálylevél helyrajzilag is körülhatárolta az épület fekvését: keletről az országút, délről Béli István és Püskösti Pál ingatlanjai voltak a szomszédok.

A kúriához tartozó földek mennyiségi arányait először az 1846-os divizionális levélből ismerjük. Uzon három szántóhatárában az apró parcellákat összeadva összesen kb. 120 köbölnyi birtoka volt ekkor a Vajnáknak.¹⁴ A családi vagyont még az udvarhoz tartozó 6 koloniális, tehát jobbágytelek is növelte, amelyek mindegyikén ház is állt. A földterületek aránya hihetetlen gyors tempóban változhatott a család anyagi állapotának, kapcsolathálója alakulásának függvényében. Míg a tűz általi pusztulásakor hirtelen csökkent, 1852-ben Gidófalvi Susanna hozománya révén 28 köböl földdel, 1856-ban a báró Budai Eleonóra telkeinek megvásárlása által egyszerre 53 hold 549 öl területtel növekedett az uzoni Vajna-birtok,¹⁵ néhány esztendő múltán viszont nagyobb szükségét látták a pénznek, így újból lefaragtak a szántók bizonyos részeiből.

¹³ SÁLvt., F. 54 – Gidófalvi család levéltára, XI. fasc. 149–161.

¹⁴ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, VIII. fasc. 109–112. A pontos arány: 105 köböl 7 1/2 véka Tamás és Ferenc közt oszlott meg, de pontosan nem mérték fel az osztály alatti fiúk édesanyjának használatába adott földeket.

¹⁵ SÁLvt., F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, IX. fasc. 91.

A gazdálkodás legfontosabb irányvonalait az 1797-es hagyatéki leltárból tudjuk felmérni. A hiúban, csűrben, gabonásban a következő termékeket írták össze: lencse, borsó, *faszujka*, mák, kender, árpa, haricska, rozs, *elvely* búza, zab. A kúriánál tartott állatállomány visszafogott volt a környékbeli más nemesi famíliák állatállományához viszonyítva: 4 béres ökröt, két tehenet, egy két esztendő borjút, 2 nagy és egy kisebb lovat, 2 kancát írtak ekkor össze. A 18. század utolsó éveiben még a kúria mellett nem találunk sertést. Ez azzal magyarázható, hogy nem az udvarháznál, hanem a falu derekában lévő malomnál a molnár hízaltta a család 2 sertését, ez általános gyakorlat volt a 18–19. századi Háromszéken. (Más családok molnárszerződéseiből látható, hogy a molnár éves feladatai közt megjelölték, hogy hány ujjas szalonnájúvá kell a disznót hízaltatni stb.) Nem elhanyagolható az 5 és fél kas méh megemlítése. Az 1832-es licitációs jegyzőkönyv a Vajna Borbára birtokában lévő juhokról, a Vajna Tamás 1849-es káráiról szóló feljegyzés 15 lúd, 15 tyúk, 32 *csürke*, 16 sertés és egy kanca csitkó elprédálásáról tudósít. Gidófalvi Susánna hozományként 1852-ben 2 nagy jármos ökröt, 3 nagy és 2 kisebb bivalytehenet hozott a gazdaságba.

Tárgyak és életmód a Vajnák udvarházaiban

A család szanaszét lévő birtokainak köszönhetően a ház melletti szekérszínben kocsik, hintók, szánok sorakoztak már az 1797-es inventárium elkészítésekor is, és a későbbiek folyamán is. Szükségszerű volt a jó járműállomány egy birtokai közt ingázó nemes életformájához.

Ennek ellenére a családi otthon berendezésére, akárcsak a más nemesi famíliák, nagy hangsúlyt fektettek. 1797-ben Vajna István lakásában vas *füttő* melegített, és szobáját zádokfa rakott asztallal, kecskelábú zádokfa íróasztallal, könyvekkel teli ládákkal, kecskelábú posztós székekkel, nagy ágygal és alája csúszatható kis ágygal rendezték be. Edényei a korabeli szokásnak megfelelően ónból, rézből, porcelánból, ritkábban ezüsből voltak. Külön kiemelném a pincetokot és a bele járó faragott üvegeket, illetve a házban talált, ecetnek és faolajnak való üvegállományt, ezek valószínűleg a közeli üvegcsűrők (Bükszád, Zalánpaták) tevékenységét támasztják alá. Az edények funkciójának leírásából láthatjuk, hogy a család a kávézás élvezetére rászokott, kávé ibrikek, nádméztartó skatulyák és

porozók, kávéskanalak fölösen voltak a házban. Ennek kapcsán emelnék ki egy kis – napjainkban már mindannyiunkat megnevetető történetet: 1793-ban, tehát négy esztendővel az inventárium megszületése előtt Vajna István válási keresetet akart indítani neje, Kenderessi Klára ellen. Vádjai közt fontos helyet foglal el az asszony tékozlása, pénzszerűsége. Valamennyi megidézett, vallomást tevő tanú a vagyon tékozlásának jeleként kiemelte, hogy az asszony „A kaffé italt annyira kedvelte, hogy éjtszakais minden rend nélkül itta, s ha külömben szert nem tehetett rájja, még a Sellyem Szoknyájátságis zálogba vetette, úgy más érdemesebb portékájátságis.”¹⁶ De nem pusztán az asszony, hanem férjeura is áldozott valamelyest az élvezeti cikkeknek: erre utal a használati tárgyai közt feljegyzett tubákfűző tű és pipa.

Mivel közéleti funkciója szerint Vajna István Háromszék perceptora volt, így használati tárgyai közt íróeszközöket, papírvágó kést, pecsétnyomókat és „perceptoriális dolgokhoz kívántató könyveket” is találunk.

Hogyan változott a bútórállomány és az eszközkészlet 1832-re? Az első leltár után 25 évvel Borbára javainak árverésekor festett és kasztenre való ládát, 1756-ban készült záros és más ládát, almáriumot, kasztent, asztalt, karosszéket, valamint néhány hamuszín, posztó borítású széket árusítottak ki. Tehát látjuk, hogy megjelenik a bútorkultúrában a nemesi életformára ebben a periódusban oly jellemző kaszten és az almárium mint az előbbiekhez képest más típusú tárgy. Külön kiemelném a bútorok hamuszín megjelölését, a szürke bútor a harmincas években roppant elterjedt volt. A vas-, réz- és ónedények száma viszonylag korlátozott volt az asszony hihetetlen nagy mennyiségű textil- és ruhaneműje mellett, a 137 tételben felsorolt javak közül több mint 100 tétel a textile kategóriába volt sorolható. Valószínűnek tartom, hogy az edényállomány egészét nem árverezte el a család Borbára halálával.

Tamás 1849-ben megsemmisült javai közt diófa kanapét 8 hozzávaló székkal, 2 diófa ágyat, egy diófa rámájú faragott tükröt, öltöző asztalt, kihúzó cserefa ebédlő asztalt, 2 diványt és 15 falra való képet soroltak fel. Mit emelnék ki az itt felsorolt tárgyakból elsősorban? A kihúzó asztalt, amely a 19. század harmincas éveitől kezdődően fokozottan megjelent a nemesi bútorkultúrában, amint azt a más háromszéki inventáriumokból

¹⁶ SÁLvt., F. 55 – Fasc. VI., 83 verso.

is láthatjuk. A megnagyobbítható méretű asztal a reprezentációs célokat is kielégíteni képes nemesi életforma egyik jellemző tárgy típusa volt, a hozzá tartozó hosszú abroszok is jelzik, hogy a nagyobb lakomák, kalákák eseteiben is meg kellett felelnie a családnak a vele szemben támasztott elvárásoknak. Más elemek, amelyek kiemelhetők, a divány megjelenése, és a falra való képek nagy száma. A divány a szalonbútorzat egyik jellemző eleme volt. Megjelenése szintén a vendégfogadási funkció megerősödésének, létfontosságúvá válásának a jele volt. A 19. század második felére a szalonban felfüggeszthető képek számának megnövekedése valamennyi inventáriumban felismerhető. Ez azt jelzi számunkra, hogy a lakás külalakja, esztétikai igényű díszítése egyre erőteljesebb szerephez jutott Háromszék eldugottabb vidékein és középvagyonú nemesi famíliáinak körében is.

A másik két elem, amelynek megjelentét értelmezném, a tükör és az öltözőasztal. A tükör a hiúság egyik jellegzetes tárgya. Az arcot, frizurát, ruházatot elsősorban annak a rétegnek kellett ellenőriznie, aki nem mezei vagy ház körüli munkára, hanem a társasági élet helyszíneire készült távozni. 1801-ben, amint azt egy más nemesi család hozományában láthattuk, egy nagyobb tükör még egy ünő marha árát közelítette meg, így nem csodálkozunk, ha ritkábban engedhette meg magának egy-egy szegényebb lány ilyen luxuscikk megvásárlását. Csupán a 19. század harmincas éveitől csökkent annyira az értéke, hogy szélesedhessen az azt használók rétege. Az öltözőasztal úgyszintén a megjelenési igényesség jellemző bútor darabja volt.

A Vajna Tamáshoz férjhez menő Gidófalvi Susánna 1852-es parafernuma diófa kanapéval, diófa ágygal, diófa kasztennel, kanapé elé járó kis asztallal, diófa rámajú faragott tükörrel, cserefa ebédlőasztallal, 2 kredencsel, üveges almáriummal, köntöstartóval, ágyneműsládával, 2 darab festett ládával bővítette a bútorállományt. A lakáskultúra alakulását ebben a hozománylevélben is nyomon követhetjük. A bútorformák közt megjelent a köntöstartó, vagyis a szekrény, amely ebben a periódusban még egy ajtós bútor darab volt. Az állóbútorok közkedveltségének fokozatos növekedését nem pusztán a már említett szekrény megjelentén mérhetjük le. A korábban említett bútorokhoz képest az 1852-es listában már 2 kredencet és üveges almáriumot is látunk, tehát a lakás vízszintes dimenziójának uralmát fokozatosan felváltja a függőleges irányú terjeszkedés. A két utóbbi leltárban ami a legszembetűnőbb, hogy néhány esztendő alatt megváltozott a bútorok alapanyaga. A diófa felfutását, a csere-, zádogfa

bútorok közkedveltségének csökkenését láthatjuk. Gidófalvi Susánna edényállományában is feltűnik a változás jele. Az edénykultúra hihetetlen mértékű átalakulása, differenciálódása a higiéniai igények megnövekedésével, az étkezési kultusz kialakulásával magyarázható. Megjelent a leveses és becsináltas tál, a szószos csésze, a tányérok közt elkülönült a leveses és a lapos tányér, a nádméztartók és a findzsák továbbélése mellett. A fém tányérállományt felváltotta a porcelán edény, a megszokott agyag és fém főzőedények mellett megjelent a kőedény. A megszokott edényformák mellett a divatirányzatok a szokatlan formákat is felszínre hozták: megjelentek az ovális és szögletes tálak. A szokatlan mértékben megnövekvő üvegállomány azt jelzi, hogy messze vagyunk már attól a korszaktól, amikor az üvegáru elérhetetlen, drága portéka volt.

A Vajnák igazi státusszimbóluma volt a földek mellett a nagyon gazdag ruhatár. Ugyanilyen fontos szerepe volt az ékszernek is. A férfiaknál a nemesi életforma reprezentatív tárgyaiként értékelhetjük a zománcos nyelű díszkardokat, a rezes flintákat mint státusszimbólumokat, amelyek valamennyi férfi leltárában jelen voltak.

Ami még érdekesség: István 1797-es hagyatéki leltárában nyirrentyút és „schenbákki” hegedút, az 1849-es megsemmisített tárgyak között zongorát írtak össze. Ezek azt jelzik, hogy az inventáriumok keletkeztek idején a zene kiemelt szerepet játszott az említett család életében.

A fontos állami hivatalokat betöltő, birtokai közt cikázó nemesi réteg számára fontos eszköz volt az óra, ezt jelzik inventáriumaink. Az idő mérése szintén a nemesi réteg kiváltsága még a 19. század elején is. A család csaknem valamennyi leltára tartalmaz 1–2 darabot belőle.

Összegzés

Háromszék a nemesek, a kúriák földje volt. Sajnos az elemzett családnak a kúriája nem maradt fenn, megsemmisült a benne lakókkal együtt. Levéltárunkból, inventáriumainkból mégis körvonalazható, melyek is lehettek életmódjuk főbb irányvonalai. A nemesi lét a tárgyleltárak alapján is sajátos életformát jelentett. A Tüdős Kinga által ismertetett Kálnoky családhoz képest a Vajnák nem a főnemesek körébe tartoztak, a középbirtokú nemesek jellegzetes típusát képezték. A Kálnokyakkal, Danielekkel, Aporokkal szemben nem kastélyok építése által, hanem földbirtokok vásárlása

révén próbálták a társadalmi státuszukat megalapozni. Külön érdekesség, hogy 6 jobbágyházuk és ebben lakó jobbágyaik révén biztosan munkabeli és termésbeli adományokkal növelhették vagyonukat, de erre hatalmas levéltárunkban semmilyen utalást nem találunk. A feljegyzések cselédekről sem szólnak, csupán egyetlen molnárjukról, valamint korcsmárosukról.

Az általam ismert katonarendű leltárok elemeivel összehasonlítva ezeket az inventáriumokat, úgy tűnik, a földművelésnek ugyanolyan fontossága volt e család életében, mint a nem nemesi családok esetében. Akkor miben különböztek a katonarendűektől, vagy a „parasztoktól”? Állatállományuk sokszor még visszafogottabb volt, mint a paraszti rétegnek.

Szanaszét lévő birtokaik révén mobilisabbak voltak, többet jártak-keltek, utaztak. A föld és az állatállomány csak egyik oldalról biztosította a család megélhetését, állami hivatal(ok) árán is stabil keresetet teremtettek maguknak. A többretű foglalkozással szükségszerűen együttjáró elem az óra, amely az időbeosztás jellegzetes elemeként bizonyítja, hogy időfelhasználásuk is elkülönült a társadalom más tagjainak időértelmezésétől. Az állami hivatalok másrészt az írás-olvasás tudásához voltak kötve, a házaikban őrzött könyvek, tollak, papírok, porzók ennek a jelei. A „pórnép” által nem használt hangszerek úgyszintén a kulturált létforma látszatát nyújtják számunkra.

A rendelkezésünkre álló inventáriumok azt jelzik, hogy a tárgyak örökítésére nem helyeztek akkora hangsúlyt, mint a paraszti réteg. Míg a háromszéki közrend a puhafa bútorkat alkalmazta a lakása berendezésében, a Vajna keményfa bútorkkal rendezték be lakásaikat. Inventáriumaink azt jelzik, hogy a 18–19. században már a nemesek körében a virágzott bútorkultúra eltűnőben volt, dominált az egy színű, vagy éppen a furníros, faragott bútorkincs. A nagy számú textil- és edénykészlet a higiénia iránti igény megnövekedését jelezte.

A nemesi életforma mindennapi rítusokkal járt együtt. A tárgykészlet jelzi, hogy egyik ilyen elem a nemesek életében a kávézás volt. A kávé anynyira drága volt a 18–19. században, hogy fogyasztása szűk körre korlátozódott.

Amennyiben a Vajna család tárgyállományában felmért változásokat a háromszéki nemesi hozománylisták tárgyállományával és a más eddig ismert inventáriumokkal összevetjük, feltűnik, hogy az elemzett időszakban a háromszéki nemesség körében nagyon erőteljes reprezentációs igények alakultak ki. A tárgyállomány, az életforma, az építkezés révén egyaránt el

akartak különülni az őket körülvevő köznéptől. A nemesi életmód kis elemeinek felértékelődése teremtette meg azt a csodaszép nemesi építészetet, amelyről oly híres lett Háromszék éppen a 18. század végén és a 19. század elején.

Szakirodalom

B. NAGY Margit

1973 *Várak, kastélyok, udvarházak. Ahogy a régiek látták.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

2006 Feltorjai jobbágylakások berendezése a 19. század elején. *Acta (Siculica) 2006. A Székely Nemzeti Múzeum és a Délkeleti Intézet kiadványa*–T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 29–34.

2010 *A háromszéki hozomány a 19. században. Doktori disszertáció.* Debreceni Egyetem, Néprajz Tanszék, kézirat.

2011 Az udvarház árnyékában. A futásfalvi Hamar család. *Ház és Ember* 23. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 53–78.

TÜDŐS S. Kinga

1998 *Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

2003 *Erdélyi testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.